

Nr 5

Utrikesutskottets betänkande i anledning av motioner rörande svensk reaktion inför kränkningar av mänskliga rättigheter i olika länder.

Motionerna

I motionen 1974:201 av herr Ahlmark (fp) hemställs att riksdagen måtte uttala sin oro och kritik över behandlingen av den judiska befolkningsgruppen i Sovjetunionen.

I motionen 1974:656 av herr Granstedt m. fl. (c) hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger sin önskan till känna att Sverige även fortsättningsvis aktivt verkar för förbättrade förhållanden i Chile och för Chileflyktingar i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motionen 1974:1278 av herr Jonsson i Alingsås m. fl. (fp) föreslås att riksdagen måtte uttala att Kungl. Maj:t i lämpliga former aktualiserar den svåra situation som bl. a. kristna, kulturarbetare, judar och andra minoritetsgrupper i Sovjetunionen befinner sig i och för vilka läget inger anledning till oro.

I motionen 1974:1280 av herr Werner i Malmö m. fl. (m) hemställs att riksdagen uttalar att Kungl. Maj:t bör söka finna lämpliga former att förbättra situationen för sådana religiösa grupper i Sovjetunionen och i andra delar av världen, för vilka läget inger anledning till oro.

Utskottet

Motionerna berör möjligheterna att från svensk sida reagera inför kränkningar av mänskliga rättigheter i Sovjetunionen resp. Chile samt att vidta åtgärder till hjälp för förföljda personer och grupper.

Under efterkrigstiden har det mellan nationerna vuxit fram ett samarbete, som syftar till att i överenskommelser fastställa förpliktelser till iakttagande av vissa mänskliga fri- och rättigheter. Detta samarbete vilar på en övertygelse att kampen mot förtryck, diskrimination och sociala orättvisor inne i länderna på längre sikt utgör en förutsättning för stabila och fredliga förhållanden även mellan länderna.

Sverige deltar aktivt i det internationella arbete som pågår för att främja skyddet av mänskliga rättigheter.

Alltsedan FN:s tillkomst har förhandlingar förts i världsorganisationen

i syfte att få till stånd internationella överenskommelser på de mänskliga rättigheternas område. Ett första resultat uppnåddes 1948, när generalförsamlingen antog en allmän *förklaring om mänskliga rättigheter*. Förklaringen omfattade rätten till liv, frihet och personlig säkerhet, åsiktsfrihet, yttrandefrihet, religionsfrihet, mötesfrihet, rätten till arbete, rimlig levnadsstandard, undervisning, likhet inför lagen samt förbud mot slaveri, tortyr, godtyckligt fängslande och diskrimination på grund av ras, hudfärg, kön m. m. Förklaringen medförde inga rättsliga förpliktelser för staterna. Avsikten var i stället att den skulle utöva ett moraliskt inflytande på medlemsstaternas regeringar och den allmänna opinionen. Förklaringen har varit värdefull som en ledstjärna för den internationella debatten och för det fortsatta arbetet inom FN och andra organisationer.

Det fortsatta FN-arbetet resulterade 1966 i att generalförsamlingen godkände två internationella *konventioner om de mänskliga rättigheterna*. Den ena av dessa innehåller de medborgerliga och politiska rättigheterna och kan sägas motsvara 1948 års deklaration med vissa kompletteringar och preciseringar. Genom konventionen åtar sig staterna ömsesidiga förpliktelser att bereda skydd för alla människor. Konventionen ger staterna möjligheter att införa en särskild FN-kommitté påtala om en annan stat inte fullgör sina skyldigheter. För att ett förfarande inför FN-kommittén skall kunna upptas mot en konventionsstat krävs emellertid enligt artikel 41 i konventionen att denna stat har avgett en särskild förklaring att den erkänner kommitténs behörighet att mottaga och pröva framställningar härom.

Till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter ansluter sig ett s. k. fakultativt protokoll, som innehåller bestämmelser om rätt för enskilda personer att besvära sig över kränkningar av de genom konventionen garanterade rättigheterna. Protokollet gäller endast i förhållande till de stater som har anslutit sig till detsamma.

FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna träder i kraft när 35 stater ratificerat dem. Hittills föreligger 32 ratifikationer.

Sverige har ratificerat konventionerna och har dessutom dels avgivit en förklaring enligt artikel 41 om erkännande av FN-kommitténs behörighet i samband med förfarande mot medlemsstat.

Vidare har Sverige anslutit sig till det fakultativa protokollet om rätt för enskilda personer att besvära sig över kränkningar av de genom konventionen garanterade rättigheterna.

Bland de stater som ratificerat FN-konventionen återfinns även Sovjetunionen och Chile, som emellertid inte avgett förklaringar enligt artikel 41 och inte heller anslutit sig till det fakultativa protokollet.

Inom FN pågår vidare ett arbete för att åstadkomma en deklaration om avskaffande av alla former av *religiös ofördragsamhet*. Sverige har yrkat på prioritet för detta arbete, som emellertid inte hittills lett till något resultat.

I detta sammanhang kan även nämnas den inom Europarådets ram an-

tagna *europiska konventionen om mänskliga rättigheter*, vilken varit i kraft sedan 1953.

Slutligen är det av intresse notera att skyddet av mänskliga rättigheter ingår bland de frågor som diskuteras mellan öst och väst vid den pågående *europiska säkerhets- och samarbetskonferensen*. Där dryftas bl. a. olika förslag till en deklaration om de principer som skall ligga till grund för samarbetet mellan konferensstaterna. Skyddet av mänskliga fri- och rättigheter har nämnts som en av dessa principer. Vidare behandlar konferensen frågan om åtgärder för att främja kontakter över gränserna och denna diskussion aktualiserar bl. a. den i FN-konventionen fastställda rättigheten för envar att fritt lämna ett land, inräknat sitt eget.

Motionerna 201, 1278 och 1280 berör behandlingen av judar, vissa andra religiösa och etniska minoritetsgrupper liksom vissa intellektuella, för vilka läget inger anledning till oro. I motionen 1280 talas även om situationen för religiösa grupper i andra delar av världen.

Den svenska inställningen till övergrepp mot judar och oliktankande i bl. a. *Sovjetunionen* har senast klargjorts av utrikesministern i ett anförande i riksdagen den 13 december 1973 som svar på en enkel fråga. Utrikesministern framhöll bl. a. följande.

Repressalier mot oliktankande har i olika sammanhang varit föremål för stark kritik i riksdagen.

Regeringens inställning har alltid varit att man härvid har att göra med brott mot den allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som antogs av FN:s generalförsamling 1948 och som i sin andra artikel klart förbjuder diskriminering av denna typ.

Svenska regeringens möjligheter att agera när det gäller företeelser av detta slag är givetvis mycket begränsade. Men vi fördömer alla former av förföljelser mot oliktankande i vilket land det än gäller. Vi stöder strävandena att genom internationella överenskommelser förhindra sådana förföljelser och vi har sålunda 1971 ratificerat de konventioner rörande de mänskliga rättigheterna som framgick ur den FN-deklaration jag nyss berörde.

Vår inställning är alltså klar. Sovjetregeringen torde genom regeringsuttalanden i riksdagen i olika sammanhang vara väl medveten om Sveriges inställning i vad gäller åtgärder som åsidosätter mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Det framgick vidare av utrikesministerns inlägg i debatten att statsministern vid två tillfällen särskilt fäst de sovjetiska myndigheternas uppmärksamhet på den oro som den svenska regeringen känner i ett individuellt fall av särskilt ömmande karaktär.

I ett svar på en enkel fråga i riksdagen den 2 maj 1974 uttryckte utrikesministern förhoppningen att de inskränkningar i rätten för judar att lämna Sovjetunionen som man syntes kunna konstatera under den senaste tiden inte innebar någon ändring i Sovjetunionens politik i fråga om att

tillåta utvandring av judar.

Sveriges reaktion inför övergrepp i Sovjetunionen mot den intellektuella oppositionen uttrycktes i statsministerns deklaration i riksdagen den 27 februari 1974. I denna deklaration som här nedan återges, instämde ledarna för centerpartiet, moderata samlingspartiet och folkpartiet.

Vi lever i ett samhälle där medborgarna anser det som en självklar rättighet att fritt ge uttryck åt sina åsikter. Det är tillgångar som vunnits i en sekellång kamp. Vi får aldrig förslappas i försvaret av dessa rättigheter. Vi måste samtidigt vara medvetna om att den politiska, sociala och tekniska utvecklingen ändrar förutsättningarna för rättigheternas utövande. Försvaret för dem måste anpassas därefter.

Under efterkrigstiden har det mellan nationerna vuxit fram ett samarbete, som syftar till att i överenskommelser fastställa förpliktelser till iakttagande av vissa mänskliga fri- och rättigheter. Detta samarbete vilar på en övertygelse att kampen mot förtryck, diskrimination och sociala orättvisor inne i länderna på längre sikt utgör en förutsättning för stabila och fredliga förhållanden även mellan länderna.

Därför har vi anledning, och också rättighet, att ge uttryck åt indignation och bestörtning då vi hör om enskilda människor eller grupper av människor som utsätts för förföljelse därför att de ger uttryck åt sina uppfattningar i litterära, historiska eller politiska frågor. Det är därför naturligt att vi starkt reagerar mot utvisningen av Alexander Solzjenitsyn. En människa måste ha rätten till sitt hemland, rätten att bo och verka i sitt eget land, att där utveckla sin skapande gärning. Det är lika naturligt att vi med oro har tagit del av uppgifter som kan tyda på att tvångsåtgärder planeras mot andra framstående personligheter som utövar vetenskaplig och litterär verksamhet. Jag tänker på en man som professor Sacharov. Det är inte oförenligt med den viktiga principen om respekt för andra folk och deras samhällsförhållanden om vi säger att vi med största uppmärksamhet följer myndigheternas hållning i de fall jag nu särskilt nämnt på samma sätt som vi gör när det gäller behandlingen av olikfärgade på andra håll. Jag är övertygad om att jag därmed företräder en uppfattning som delas av en överväldigande majoritet av det svenska folket.

Utskottet vill understryka att det är Sveriges rätt att reagera mot kränkningar av elementära mänskliga rättigheter och friheter, i vilket land de än må inträffa. Manifestationen i riksdagen av de fyra stora partierna i februari illustrerar att denna uppfattning har brett stöd hos det svenska folket.

I motionen 656 påtalas de upprörande förföljelserna i *Chile* av människor som befinner sig i opposition mot militärregeringen samt den tortyr och allmänt omänskliga behandling som politiska fångar där utsätts för.

Motionärerna anser bl. a. att Sverige måste medverka till en internationell opinion som tvingar militärregimen att frige alla politiska fångar i koncentrationslägren, att stoppa övergreppen mot dem som tvingas ta sin tillflykt till olika ambassader och att göra slut på förföljelserna av den politiska oppositionen i landet. Vidare anför motionärerna att Sverige med kraft måste verka i FN för att världsorganisationen tar ansvaret för de politiska flyk-

tingarnas framtid och att Sverige för egen del fortsätter att ge asyl till så många flyktingar som möjligt samt aktivt arbetar på att förmå andra stater att utvidga sin flyktingkvot.

Utskottet vill erinra om att Sverige i FN genom utrikesministrarnas anförande i generalförsamlingen den 11 oktober 1973 tagit upp frågan om utvecklingen i Chile. Utrikesministern framhöll bl. a. att medlemmarna av den störtade regeringen hade fängslats, parlamentet upplösts, politiska partier förbjudits, motståndsmän förföljts och dödats. Det var viktigt, menade utrikesministern, att den våg av protester runt om i världen som händelserna i Chile väckt inte tystnade. För FN och dess medlemsstater var det en omedelbart tvingande uppgift att nu bistå förtryckets offer. En stor humanitär insats behövdes för att ge flyktingarna av olika nationaliteter en fristad. Medlemsstaterna borde lämna positiva svar på flyktingkommissariens vädjan till dem att motta flyktingar från Chile, sade utrikesministern vidare.

I samband med förhandlingar med de stater som har fordringar i Chile om en återbetalningsplan avseende Chiles utlandsskulder har bl. a. Sverige påtalat bristen på respekten i Chile för grundläggande fri- och rättigheter. Fastän politiska frågor normalt inte hör hemma i förhandlingar av detta slag kunde deltagarna enas om ett uttalande som fäster uppmärksamheten på den betydelse man tillmäter denna fråga.

Regeringen har på olika sätt sökt bistå offren för den chilenska regeringens politik.

Sålunda har Sverige tagit emot över 900 flyktingar från Chile. Arbetet för att ta emot ytterligare ömmande fall fortsätter. Även familjemedlemmar till flyktingar som redan befinner sig här väntas till Sverige. En stor del av flyktingarna hade ursprungligen getts asyl på den svenska ambassaden i Santiago. Fortfarande bereder ambassaden skydd åt några personer som tagit sin tillflykt dit efter militärkuppen och man hoppas att dessa skall kunna sändas till Sverige. Regeringen har gett ett bidrag på 1,5 milj. kr. till FN:s flyktingkommissarie till hjälp åt flyktingar som befinner sig i andra länder. Vidare har genom SIDA utbetalats sammanlagt 2 milj. kr. i humanitärt bistånd. Härav har Lutherhjälpen erhållit 1 milj. kr. och Svenska röda korset 800 000 kr. för verksamhet i Chile. Vidare har 200 000 kr. lämnats till den chilenska fredskommittén som bl. a. ger rättshjälp åt personer som anklagats för politiska brott.

Regeringen har vidare anvisat 3 milj. kr. för ett stipendieprogram. Av dessa medel kan bekostas 30 tjänster åt chilenska forskare samt stipendier åt flyktingar från Chile i andra länder.

Utskottet vill i detta sammanhang även erinra om sitt av riksdagen godkända betänkande 1973:20. I detta framhölls bl. a. att det är angeläget att regeringen fortsätter sina ansträngningar att undsätta människor som befinner sig i en svår situation på grund av kuppen i Chile och liksom hittills verkar för genomförandet av effektiva internationella hjälpåtgärder. Det till-

lades att vi bör vara beredda att även lämna hjälp på längre sikt åt befolkningen i Chile genom lämpliga kanaler samt att ställningstaganden till formerna för sådan hjälp får ske när läget möjliggör detta.

Utskottet vill uttala sin oro över de kränkningar av mänskliga rättigheter i Sovjetunionen, Chile och andra delar av världen som påtalats i motionerna 201, 656, 1278 och 1280.

I fråga om den judiska befolkningsgruppens situation i Sovjetunionen vill utskottet även erinra om att denna fråga behandlats av Europarådets rådgivande församling, som den 21 januari 1974 antagit en rekommendation härom till ministerkommittén. Däri uppmanas medlemsregeringarna (genom ministerkommittén) att söka påverka sovjetmyndigheterna att bidra till en fortsatt förbättring av öst-västrelationerna i säkerhetskonferensens anda genom att bl. a. förenkla och påskynda behandlingen av judars utreseansökningar, genom att garantera att inga repressalicåtgärder vidtas mot de sovjetiska judar som vill utnyttja sin elementära och av de mänskliga rättighetskonventionerna sanktionerade rätt att utvandra, genom att ge den judiska befolkningsgruppen de kulturella och religiösa rättigheter som tillkommer denna i enlighet med artikel 123 i Sovjetunionens författning samt genom att uttryckligen förbjuda antisemitisk propaganda i böcker och andra publikationer.

Utrikesutskottet ansluter sig till den uppfattning som uttryckts i Europarådets rådgivande församlings rekommendation, vars fullständiga text bifogas till detta betänkande.

Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår att regeringens inställning ligger i linje med denna rekommendation liksom med de yrkanden som framförts i motionerna.

Utskottet förutsätter att regeringen även framdeles kommer att uppmärksamt följa utvecklingen i fråga om staters efterlevnad av FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna samt övriga internationella överenskommelser på detta område. Liksom hittills bör regeringen på lämpligt sätt reagera mot förekommande kränkningar av individers fri- och rättigheter samt verka för hjälp åt offer för förtryck och förföljelse.

Motionerna 1974:201, 656, 1278 och 1280 torde få anses besvarade med vad utskottet anfört.

Utskottet hemställer

att riksdagen anser motionerna 1974:201, 656, 1278 och 1280 besvarade med vad utskottet anfört.

Stockholm den 7 maj 1974

På utrikesutskottets vägnar
ARNE GEIJER

Närvarande: herr Arne Geijer i Stockholm (s), fru tredje vice talmannen Nettelbrandt (fp), herr förste vice talmannen Bengtson i Jönköping (c), herrar Lange (s), Adamsson (s), fru Nilsson i Kristianstad (c), herrar Palm (s), Turesson (m), Korpås (c), Hellström (s), Åberg (fp), fru Frändås (s), herrar Hugosson (s) och Wijkman (m).

Särskilt yttrande

av herrar Lange, Adamsson, Palm, Hellström, fru Frändås och herr Hugosson (s):

Ehuru vi ansluter oss till de värderingar av de nuvarande förhållandena i Chile som görs i utskottets yttrande anser vi detta i ett väsentligt avseende ofullständigt. Att Allenderegimens fall innebar ett tragiskt avbrott av en löftesrik utveckling för Chiles folk utsägs sålunda icke i betänkandet.

Däremot behandlas i motion 656, som undertecknats av ett antal centerpartister, bakgrunden till händelserna i Chile. Sålunda framhålls:

”Militärkuppen i Chile utgjorde ett av de allvarligaste bakslag för den politiska demokratin som skett under de senaste åren. Därigenom bröts ett mycket lovande försök att på demokratisk väg och med fredliga medel bryta ned existerande klasskillnader och åstadkomma en ekonomisk utveckling som skulle komma folket till godo.”

Indignationen över det inträffade kan uttryckas på olika sätt. Även utrikesministern har i FN:s generalförsamling uppehållit sig vid bakgrunden till den senaste utvecklingen i Chile. Han framhöll bl. a. att Salvador Allende fått ge sitt liv då han arbetat för bättre sociala förhållanden för stora grupper av sitt lands medborgare. Genom militärjuntans kupp avbröts brutalt den löftesrika utvecklingen fram emot demokrati och social rättvisa.

Vi finner det beklagligt att utskottets majoritet inte velat ge utrymme för dessa synpunkter i utskottets yttrande på s. 5.

Rekommendation 722 (1974) angående den judiska befolkningsgruppens situation i Sovjetunionen

Församlingen,

1. som erinrar om sin rekommendation 632 (1971) angående den judiska befolkningsgruppens situation i Sovjetunionen;

2. som med tillfredsställelse noterar att ett betydande antal sovjetiska judar har erhållit tillstånd att lämna Sovjetunionen sedan början av 1971;

3. som emellertid är medveten om de fortsatta övergreppen mot sovjetiska judar vilka ansöker om utresetillstånd samt om de många fallen då sådana ansökningar utan giltigt skäl avslagits;

4. som är oroad över det allvarliga mänskliga lidande som följer av att familjer godtyckligt splittras;

5. som djupt oroas över de upprepade rapporterna angående polisövergrepp, godtyckliga arresteringar och skådeprocesser mot medlemmar av den judiska befolkningsgruppen i Sovjetunionen liksom över situationen för de fångar som redan har dömts;

6. som oroas över faran för ytterligare aktioner mot sovjetiska medborgare av judiskt ursprung vilka ansöker om utresetillstånd på grundval av den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter och den internationella konventionen angående avskaffandet av alla former av rasdiskrimination;

7. som oroas över de uttryck för s. k. antisjonistisk propaganda i Sovjetunionen vilka ofta inte kan skiljas från antisemitism och som lätt kan framkalla latent antisemitism;

8. som vidare oroas över den fortsatta inskränkningen i sovjetiska judars frihet att utöva sin religion, att upprätthålla judiskt kulturellt liv (böcker, tidskrifter, teater m. m.) samt att i tryck använda eller att lära judiska språk såsom jiddisch och hebreiska;

9. som uppmärksammar syftet med den pågående konferensen om europeisk säkerhet och samarbete, samt i detta sammanhang särskilt kapitel III ("samarbete på humanitära och andra områden") i de slutgiltiga rekommendationerna från de föregående Helsingfors-samtalen;

10. rekommenderar att ministerkommittén uppmanar medlemsregeringarna att söka påverka Sovjetmyndigheterna att bidra till en fortsatt förbättring av öst-västrelationerna, och sålunda även att handla i den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensens anda:

I. genom att undanröja hinder för samt förenkla och påskynda proceduren för meddelande av utresetillstånd till de judar som av olika skäl önskar emigrera;

II. genom att garantera att inga repressalåtgärder vidtas mot sovjetiska judar som vill utnyttja sin elementära rätt att lämna landet i enlighet med den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter och den internationella

konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering;

III. genom att ge den judiska befolkningsgruppen de kulturella och religiösa rättigheter som tillkommer samtliga nationella och etniska grupper i enlighet med artikel 123 i Sovjetunionens författning;

IV. genom att i enlighet med sistnämnda artikel uttryckligen förbjuda antisemitisk propaganda i böcker och andra publikationer.

